

LAKATOS ARTUR

AZ MSZMP KB ÁLLÁSFOGLALÁSA CEAUȘESCU ROMÁNIÁJÁRÓL (1971. január 26.)

■ Napjaink román történetírásában a Gheorghiu-Dej és Ceaușescu nevével jelzett hatvanas évekbeli külpolitika pozitív motívumként tűnik fel. Lavinia Betea szerint például az 1961–1964-es időszak eseményei révén Románia sikeresen hajtotta végre az átmenetet a csatlósi minőségből a független államiba, és ennek fő momentuma az 1964. áprilisi nyilatkozat volt.¹ Akkor ugyanis Gheorghiu-Dej egy kelet-közép-európai szocialista ország vezetőjétől meglehetősen szokatlan hangnemben kritizálta a Szovjetunióknak a kubai rakéták kérdésében folytatott politikáját. Ezen azonban a következő évben már látványosan túltett utódja, hiszen 1965 szeptemberében a román delegáció kívánságai Moszkvában megdöbentették a szovjet vezetőket. A kéréseik közé tartozott a román államkincstár és a két világháború között illegálitásban működő Román Kommunista Párt (RKP) archívumának visszaszolgáltatása,² a szovjet túlsúly enyhítése a Varsói Szerződés (VSZ) katonai struktúráiban, a szovjet vélemény automatikus elfogadása helyett dialógus a világ kommunista és munkáspártjai közötti viszonyban stb. Leonyid Iljics Brezsnyev azzal napolta el az igények megvitatását, hogy lesz még rájuk elég idő.³ Utólagosan meg kell állapítanunk, hogy ez a szokatlanul kemény román fellépés – amit a két fél közötti erőkülönbség egyáltalán nem támasztott alá – végső soron sikeresnek bizonyult, még ha nem is közvetlen módon. A kor magyar diplomáciája figyelemmel követte a Romániában zajló eseményeket, igyekezett lehetőleg nem állást foglalni, ítéletet mondani azokra vonatkozóan, még a bizalmas jelentésekben sem, legfőképpen tartózkodva a jellemítéletről.

Az első dokumentálható, meglehetősen tárgyilagos diplomáciai jellemzés és rövid életrajz Ceaușescuról 1967-ben került Bukarestből Budapestre, a Külügyminisztériumhoz.⁴ Kérdés, hogy mennyire látta a felelős magyar politika azt, hogy a Dejt követő vezetésben Ceaușescu rövid időn belül nemcsak az első lesz az egyenlők között, hanem egy olyan autoriter személy is válik belőle, aki Románia egész politikáját meg fogja határozni. Úgy tűnik, ez nem volt számukra világos, vagy ha igen, akkor annak nem maradt nyoma a dokumentumokban. Ennek oka kettős lehet. Egyrészt a magyar politikai vezetők nem tarthatták valószínűnek, hogy a desztalinizáció idején a szovjet központi vezetés valaha is megengedi, hogy valamelyik csatlós országban a vezető sztálini teljhatalomra tegyen szert. Másrészt pedig úgy is gondolhatták, hogy amennyiben a hatalomnak egy ilyenfajta koncentrációja mégis bekövetkezik, annak központi figurája nem a fiatal Ceaușescu, hanem egy tapasztaltabb, idősebb, műveltebb elvtárs lesz. Nem véletlenül jegyezte meg egy november 19-i jelentés, hogy „az új vezetők – köztük Ceaușescu elvtárs – nem rendelkeznek azzal a presztízzsel és népszerűséggel, amellyel Dej elvtárs rendelkezett”.⁵

A más országokban tevékenykedő magyar diplomaták is sokszor tartották fontosnak megjegyezni, jelentéseikbe beleírni azt, amikor az őket fogadó országok kisebb-nagyobb jelentőséggel bíró politikusai véleményt mondtak előtűk a román

politikáról. Így például jelentésbe került az is, amikor a lengyel Politikai Bizottság (PB) tagja, a rzeszówi vajdaság első titkára, Władysław Kruczek egy magyar diplomatával folytatott beszélgetésében erősen támadta a románokat. Szerinte „figyelmeztetni kellene őket politikájuk következményeire”.⁶ Ceaușescut nem őszinte, inkább agyafúrt, nacionalista embernek tartotta, aki tudatosan folytat szovjetellenes politikát. És ebben – a saját egyéni szemszögéből nézve – nem is tévedett. Sokkal nagyobb teret kaptak azonban maguk az állam- és intézmények közötti kapcsolatok, melyek megfigyelése, elemzése magyar részről nem maradhatott el.

A magyar–román kapcsolatok témájában Földes György terjedelmes kötetet jelentetett meg,⁷ és a kérdés több fiatal kutatónak is az érdeklődési területét képezi. Ezúttal nem céloim a rendkívül sokoldalú, a társadalom és a gazdaság megszámlálhatatlan területén kialakult kapcsolatrendszernek minden aspektusra kitérő bemutatása, sem a magas szinten lezajlott események teljes körű kronologikus ismertetése, mindössze arra fókuszálni, hogy az 1971-re Romániáról kialakult képet bemutassam.

Általában véve elmondható erről az időszakról, hogy a hivatalos román–magyar kapcsolatok korrektek voltak, egyszerre szívélyesek és hűvösek is, s csak kismértékben befolyásolták az ideológiai nézetkülönbségek, illetve a magyar külpolitika magasabb fokú szovjetorientációja. A két csúcsvezető, Ceaușescu és Kádár János viszonyát is nyugodtan lehet ez idő tájt korrektnek nevezni, még ha barátrivá soha nem is vált. Ebben valószínűleg a jellem- és nézetbeli különbségek is szerepet játszottak. A kettejük hozzáállásbeli különbsége jól kiviláglik a Ceaușescu 1967-es budapesti látogatása végén készült feljegyzés részletéből is:

„Ceaușescu elvtárs a Kádár elvtárral folytatott utolsó beszélgetése (útban a repülőtér felé) folyamán nagyon nagy hangsúlyt fektetett annak kifejtésére, hogy a két ország közötti kapcsolatok alakulásáért milyen nagy felelősség hárul [rájuk,] és milyen sok függ személy szerint a két párt vezetőjétől. Kádár elvtárs ezzel egyetértett, és még kiegészítette azzal, hogy rengeteg függ a közép-kaderek hozzáállásától is, és ezért van nagy szükség a minisztériumi vezetők, üzemvezetők szorosabb kontaktusaira.”⁸

Ez persze nem akadályozta meg a két vezetőt az „úriemberhez méltó”, diplomatikus viselkedésben: egy ilyen apró kis epizód például Ceaușescu 1968. március 8-a alkalmából Kádár János feleségének küldött virágcsokra és nőnap-i üdvözlője, amit a Kádár házaspár örömmel fogad, és válaszában szívélyesen meg is köszön.⁹

Ebben az időszakban egyetlen olyan terület volt, ahol nem történt látványos irányváltás: a gazdasági kapcsolatok. A külkereskedelem terén a végig KGST-országokkal és elsősorban a Szovjetunióval fenntartott kapcsolatok maradtak az elsődlegesek, ami az ország földrajzi fekvéséből is természetesen következett. A külkereskedelemben a legfontosabb partnernek a Szovjetunió bizonyult, 1965-ben az összforgalom 40–42 százalékával, 6–8 százalékos részesedéssel pedig Csehszlovákia és az NDK követte. Magyarország és Lengyelország csak 3–4 százalékot tudhatott magukénak.¹⁰ Ugyanakkor, amennyiben relatív szempontból közelítjük meg a problémát, bizonyos szintű állandó forgalomcsökkenés is megfigyelhető volt. Legalábbis ez derül ki az alábbi táblázatból:

<i>Összforgalom</i>	<i>1960</i>	<i>1961</i>	<i>1965</i>	<i>1966</i>
KGST-országok	66,6%	64,7%	60,4%	54,4%
Más szocialista országok	6,4%	3,7%	4,4%	5,2%
Fejlett tőkés országok	4,1%	4,9%	5,4%	6,4%
Fejlődő országok	4,1%	4,9%	5,4%	6,4%

Az abszolút számok tükrében pedig kiderül, hogy Románia külkereskedelmi forgalma egy év alatt – 1965-ről 1966-ra – 10,1 százalékkal nőtt: 1959,8 millió rubelről 2158 millió rubelre.¹¹ A táblázatból az is kiderül, hogy Románia tudatosan növelte a kereskedelmét a KGST-n kívüli országokkal, ez azonban nem járt a KGST-n belül betöltött szerepének jelentős csökkenésével. Egyfajta növekedő tendencia figyelhető meg a szocialista táboron kívül található országok irányába, ami tovább fog folytatódni a hetvenes években.

Külön figyelmet kapott magyar részről a romániai irányított kultúrpolitika, jobban mondva ennek a nacionalizmus felé történő elmozdulása. Erre utal egy 1968. január 10-én készült jelentés, mely a román hozzáállás megváltozásáról, a nemzeti jelleg kihangsúlyozásáról szól. Ennek szövege szerint a románok átértékelték a múltat nemzeti szempontból, és sok eseményt másként látnak. A nemzeti fejlődés rovására gyakran elhanyagolják a társadalmi aspektusokat, és az első világháborút elismerik, hogy összességében véve imperialista jellegű volt, de Románia részvétele igazságos benne, mert nem hódítani akart, csak a nemzeti egység megvalósítását kívánta. A szocialista fejlődést önerőből történőnek állítják be, nem hangsúlyozzák kellőképpen a baráti országok segítségét. A Hunyadi családot, Budai Nagy Antalt, Dózsa Györgyöt egyértelműen erdélyi román hősoikként állítják be.¹² Természetesen ezt a fajta irányváltást Budapesten nem igazán értékelték, ugyanakkor azonban nem érezték, hogy mit lehetne tenni ez ellen.

1971-re pedig már túl voltak a szocialista országok a prágai tavaszon is, melynek leverésében egyedül Ceaușescu Romániája nem vett részt, sőt éppen ellenkezőleg, elítélte a beavatkozást. Sőt ennek már látszottak az első eredményei is Nyugatról: mind Charles de Gaulle francia, mind Richard Nixon amerikai elnök hivatalos látogatást tett Romániában.¹³ Ennek következtében komplex, nem pozitív, de meglehetősen árnyalt kép alakult ki Romániáról közép-kelet-európai szövetségei szemében, amelynek jó szintézisét nyújtja a következőkben ismertetett dokumentum.

XIX/J/1/j Küm 1969. Románia. 79-es doboz
F 29.

Egészében átvéve:

A Román Szocialista Köztársaság külpolitikája, belső helyzete és a magyar–román kapcsolatok

(az MSZMP PB 1971. január 26-i határozata alapján)

I.

1. Az 1960-as évek eleje óta Románia számos fontos nemzetközi kérdésben a Varsói Szerződés többi tagállamától eltérő álláspontot foglal el. A román vezetés saját különvonalának erősítésére igyekszik kihasználni a nemzetközi munkásmozgalomban meglévő ellentéteket, a különálló pártok megnyerésére törekszik és túlhangsúlyozza a szuverenitás, függetlenség, a be nem avatkozás elveit. Eddigi magatartásuk következetes folytatását jelenti N. Ceaușescu júniusi kínai látogatása, Nixon tervezett kínai útjának egyoldalú pozitív értékelése, az antiimperialista világkonferencia összehívása vonatkozásában kialakított új negatív állásfoglalásuk.

E politikából következik a nacionalista hangulatok felszítése, a szovjetellenesség erősödése, a KGST országok gazdasági integrációjának fékezése, a Varsói Szerződés tagállamai együttműködése továbbfejlesztésének késleltetése.

A nemzetközi osztályharc szempontjainak mellőzésén, a mindenkivel való elvellen barátkozáson és saját szerepük túlbecsülésén alapuló külpolitikai koncepció keretében N. Ceaușescu 1970-ben Franciaországba, az Egyesült Államokba, Ausztriába és Marokkóba, 1971 júniusában pedig a távol-keleti szocialista országokba és Finnországba látogatott. Összel iráni, majd dél-amerikai utazást kíván tenni. Az NSZK-val való kapcsolatok fejlesztése jegyében Maurer miniszterelnök 1970-ben Bonnban tett látogatást, Heinemann államelnök pedig 1971-ben Bukarestbe látoga-

tott. A román külügyminiszter az utóbbi időben Görögországban, Kanadában, Törökországban és Franciaországban igyekezett fejleszteni a kapcsolatokat.

A román vezetésnek a külön vonalhoz fűzött reményei csak kis mértékben váltak valóra. A fejlett tőkés országok – bár érdekeltek a román külön vonal fennmaradásában, és ezért tesznek is némi anyagi erőfeszítéseket – azt is látják, hogy a Románia által remélt nagyobb gazdasági áldozatvállalás nem célszerű, mert egyrészt a román különvonalnak megvannak a maga korlátai, másrészt ennek fokozottabb támogatásával nem kívánják rontani a Szovjetunióhoz és a többi szocialista országhoz fűződő kapcsolataikat. A szocialista országok vonatkozásában a különvonal túlhajtása az elszigetelődés irányába hatott. Mindez bonyolult taktikázásra készteti a román vezetést. Politikájukban bizonyos pozitív vonások is jelentkeznek a Varsói Szerződés és a KGST államok vonatkozásában. 1969-ben ott voltak a moszkvai nemzetközi tanácskozásokon, részt vettek az antiimperialista világrtérkezellet előkészítésében, új barátsági szerződést írtak alá a Szovjetunióval, Csehszlovákiával, Bulgáriával, Lengyelországgal.

2. A jelenlegi román gazdaságpolitikai vonal alapjai a külpolitikai változások függvényeként jöttek létre. A román vezetés – figyelembe véve a nemzetközi erőviszonyok alakulását – különösen a Szovjetunió és a szocialista országok többsége és Kína közötti ellentét fokozódását, valamint a KGST továbbfejlesztésére 1962-ben meghirdetett programot (közös tervezés bevezetése, közös vállalatok létrehozása, a termelés nemzetközi átprofilozása a gazdaságosság alapján stb.) – arra az elhatározásra jutott, hogy az ország gazdasági elmaradottságának történelmileg rövid idő alatti felszámolása érdekében külgazdasági kapcsolatainak fejlesztésében lényeges változtatásokat hajt végre.

Exportjuk legértékesebb részét képező kőolaj, fa, kukorica és egyéb mezőgazdasági termékek, színesfémek, egyes vegyi cikkek és más „kemény” áruk egyre nagyobb hányadát a szocialista relációból a fejlett tőkés országokba terelték át. Az így kitermelt tőkés devizáért, valamint a felvett hitelekből korszerű, komplett gyári felszereléseket és egyéb berendezéseket vásároltak. Az erőltetett ütemű iparosítással rövid idő alatt fel kívánnak zárkózni az iparilag fejlettebb KGST országokhoz, hogy így „egyenrangú partnerként” vehessenek részt a szocialista országok munkamegosztásában. Ugyancsak ezt a célt szolgálja a KGST mélyebb együttműködési formáinak bevezetését fékező tevékenységük. Emellett feltételezik, hogy politikai megfontolásból mindezek ellenére továbbra is segítséget fognak kapni a szocialista országoktól.

A hatvanas évek vége felé azonban az elért jelentős fejlődés ellenére egyre inkább bezonyosodott e nacionalista töltésű, nagyravágyó gazdaságpolitika megalapozatlansága. A tőkés devizáért vásárolt modern gépi berendezéseken főleg a megfelelő szakmai képzettséggel és tapasztalattal rendelkező káderek hiánya miatt több év után is magas önköltségű és alacsony műszaki színvonalú termékeket állítanak elő, amelyek külföldi elhelyezése súlyos nehézségekbe ütközik. A szükséges fejlesztés és az anyagi érdekelttség elhanyagolása miatt a mezőgazdaság nem tudott megküzdeni az 1968–70-es évek rossz időjárásával, amit tetézett a múlt évi árvíz. A gyöngye termésből csak a belső ellátás rovására tudták többé-kevésbé teljesíteni exportkötelezettségeiket, a belső feszültségek fokozódtak, a külföldi adósság túlzott méreteket öltött, az újabb hitelek erősen megcsappantak. A KGST országok – főleg a Szovjetunió – egyre inkább a kölcsönös előnyök elvének alkalmazására tértek át az eddigi meglehetősen egyoldalú segítség helyett.

Ebben a helyzetben a román vezetés tőkés kapcsolatainak bizonyos fokú csökkentésére kényszerült, és ugyanakkor fokozza külkereskedelmi és kooperációs együttműködését a KGST országokkal.

Az iparilag fejlett KGST országokhoz való felzárkózás – a legtöbb területen – eredményesen, de egyre csökkenő ütemben folyik. Magyar–román vonatkozásban

egyres fontos cikkek egy főre eső termelésében már nemcsak utolértek, hanem el is hagytak bennünket.

a. A nemzeti jövedelem az 1966–70-re szóló ötéves tervben évi átlagban 7.6%-kal növekedett annak ellenére, hogy a mezőgazdaságban három évig rossz termés volt. A nemzeti jövedelem ágazati szerkezete lényeges változáson ment keresztül, az ipar súlya az 1960. évi 42%-ról 1970-ig 60%-ra nőtt, a mezőgazdaságé 35%-ról 24%-ra, a kereskedelemé pedig 6%-ról 25%-ra csökkent.

b. A nemzeti jövedelem közel egyharmadát kitevő felhalmozási alap nagyszabású beruházási program megvalósítását szolgálta. 1966–1970 között a tervet túlteljesítve az állam központosított alapjaiból többet fordítottak beruházásra, mint a megelőző tíz év alatt. A beruházások eredményeképpen egyharmadával növelték az állóalapot állományát, és nemzetközi méretekben is jelentős termelési kapacitásokat helyeztek üzembe. Az iparosítási programnak megfelelően a beruházások egyre nagyobb hányadát az ipar kapta. 1966–70 között azonban e cél megvalósítását a mezőgazdaság és a nem termelő ágazatok részesedésének jelentős csökkentésével hajtották végre.

c. Románia a felszabadulás előtti elmaradott agrárországból az elmúlt évek során a közepesen fejlett ipari-agrár országok sorába lépett. Ezt elsősorban dinamikus ütemű iparfejlesztésével érte el. Az ipari termelés növekedési ütemét tekintve, 1961–1965 között Románia már a világ első országai közé emelkedett, s 1966–70-es években is csak Japán előzte meg. Az európai KGST országok között csak Bulgária közelíti meg az iparfejlesztés terén. 1966–70 között a román ipar évi átlagban 11,8%-kal növelte termelését.

A főbb iparcikkek 1966–70. évi termelési tervét általában teljesítették. Az iparfejlesztés korszerűsödése következtében lényegesen megváltozott az ipari termelés ágazati szerkezete is. Legerőteljesebb a vegyipar és gépipar súlyának a növekedése. 1966–70 között a tervet túlteljesítve a munka termelékenysége az iparban évi átlagban 7,7%-al nőtt, a foglalkoztatottak számának 3,5%-os átlagos növekedése mellett. Az ipari termelés növekedésének kétharmad részét a munkatermelékenység növekedése biztosította.

A román ipar jelentős fejlődési eredményei mellett évek óta megoldatlan problémák sokaságával küszködik. Emellett olyan törekvések is érvényesülnek, amelyek negatív hatása a jelenlegi extenzív fejlődési szakaszban még nem eléggé érezhető, de a jövőben egyre fokozódni fog. Ilyenek többek között a következők: a megtett intézkedések ellenére továbbra is súlyos hiányosságok tapasztalhatók a termelési kapacitások és a munkaidő kihasználásában. Az ipari termékek jelentős részének műszaki színvonala alacsony, választéka szegényes, minősége kifogásolható. Állandó problémákat okoznak a termelés programozásának, a munka üzemen belüli megszervezésének hiányosságai és főleg a képzett és gyakorlott szakkaderek hiánya. Az ipar fejlődésével párhuzamosan fokozódó nehézség a feldolgozó iparágak nyersanyagellátásnak biztosítása.

A gépipart – és anyagtakarékosság jegyében autarchikus törekvések jutnak érvényre, amelyek teljesen figyelmen kívül hagyják a gazdaságosság szempontját.

d. Az erőltetett ütemű iparosítás következtében a román mezőgazdaság jóval lassabban fejlődött, mint a többi KGST-ország mezőgazdasága. A beruházások elégtelensége, az anyagi érdekltség és a szakkaderek hiánya, a gyakori átszervezések, munkaszervezési hiányosságok, a laza munkafegyelem, valamint az utolsó három év rossz időjárása és az 1970. évi árvíz miatt a román mezőgazdaság globális termelése 1966–1970 között az előírtáznál alacsonyabb 3,5% helyett csak 1,9%-kal nőtt. Nehézségek mutatkoztak az exportkötelezettségek teljesítésében, s erősen romlott a lakosság alapvető élelmiszerekkel való ellátása.

e. Az iparosítással párhuzamosan jelentősen fejlődött és korszerűsödött a román közlekedés. Az áruszállítás volumene 1970-ben 67,5%-kal volt nagyobb az

1965. évinél. Románia jelentős előrehaladást ért el a vasút villamosításban (a Di-esel- és villamos vontatás a vasúti szállítás ősztvolumenében az 1965. évi 40%-ról 1970-ben 79,3%-ra növekedett), a közutak korszerűsítésében és az olajvezetékek építésében, de vasúthálózata jelenleg is meglehetősen ritka.

f. A külkereskedelmi árucseré-forgalom 1966–1970 között a tervet jelentősen túlteljesítve 75%-kal növekedett. De az import 81%-os növekedésével szemben az export csak 68%-kal nőtt, s ezért a mérleg passzív egyenleget mutat, főleg a fejlett tőkés országok vonatkozásában, ahol a felhalmozódott eladósodás meghaladja a másfél milliárd dollárt. Az adósság csökkentése érdekében 1969 óta megvalósított import áterelés eredményeképpen a szocialista országok részesedése a román külkereskedelemben az 1968 évi 52%-ról 1970-ben 56%-ra nőtt és a fejlett tőkés reláció súlya megfelelően csökkent.

g. A reálbér 1966–1970 között 20%-kal nőtt, de ebből 6%-a 1966, 8% pedig 1970-re esik. A közbeeső években a lakbérek, fűtési, világítási és egyéb szolgáltatási díjak, valamint az élelmiszerárak jelentős emelése és a nyugdíjak csökkentése erősen fékezte az életszínvonal növekedését. 1970-ben a normális átlagbér 1435 lejtt tett ki, ami a lej tényleges vásárlóértékét figyelembe véve mintegy 1600 forintnak felel meg. A minimális fizetés az 1965. évi 570 lejről 1970-ig 800 lejre (40%-kal) emelkedett. Az állati termékek fogyasztói árát 10-20%-kal, a lakbéreket 150-200%-kal emelték.

A nemzeti jövedelem egy főre eső fogyasztási alapja 1966–70 között Magyarországon 29%-kal, Romániában 27%-kal nőtt. Míg 1965-ben az egy főre eső román fogyasztás értéke a magyar színvonal 67%-át tette ki, 1970-re ez a szám 65%-ra csökkent. Az egy főre eső húsfogyasztás 1968-ban Romániában 30 kg volt (nálunk 54 kg), a tejfogyasztás 132 kg (nálunk 111 kg), a tojásé 137 db (nálunk 218), a cukoré 18 kg (nálunk 32).

A lakásépítés terén Románia jelentős eredményeket ért el. 1966–70 között állami alapokból, illetve állami hitellel 344 ezer, a lakosság saját eszközeiből pedig több mint 250 ezer lakás épült.

A román belpolitikai életet a központi szervek vezető szerepének erőteljes érvényesülése jellemzi minden területen. A Román Kommunista Párt a X. Kongresszus határozatainak végrehajtásán dolgozik. Ennek megfelelően aktív tevékenységet fejt ki a népgazdaság, a társadalmi, politikai élet, valamint a kultúra fejlesztése terén. A figyelem középpontjában a népgazdaság irányításának és tervezésének tökéletesítésére a párt- és az állami apparátus átszervezésének megvalósítása áll. Mindez a társadalom jobb irányítását, a demokrácia növelését, a párhuzamosságok kiküszöbölését célozza.

A társadalmi folyamatok jobb irányítását, a népgazdaság gyors fejlődésének érdekeit szolgálták az oktatás terén végrehajtott reformok, a tudományos oktatás irányításában megvalósított változtatások, valamint a kultúra terén tett egyéb intézkedések. Az RKP KB Végrehajtó Bizottsága ez év júliusában megtárgyalta a politikai-ideológiai tevékenység helyzetét és határozatot hozott annak megjavítására. Ennek nyomán több személyi változást eszközöltek ki, és intézkedéseket tettek az idegen ideológiai nézetek visszaszorítására. Mindez aggodalmat váltott ki főleg értelmiségi körökben. Ősszel a KB plenáris ülés keretében fogja megtárgyalni az ideológiai és kulturális-művészeti tevékenységgel kapcsolatos helyzetet.

A politikai élet demokratizálása jegyében 1968 végén megszervezték a Szocialista Egységfrontot, létrehozták a magyar és a német nemzetiségűek országos és megyei tanácsait, továbbá a szerb és ukrán nemzetiségűek országos és megyei tanácsait. A nemzetiségek helyzetében némi javulást jelentett a magyar és német nyelvű tévéadások bevezetése, nemzetiségi könyvkiadó létrehozása, új magyar nyelvű hetilap kiadása. 1971 márciusában a Magyar Nemzetiségű Dolgozók Országos tanácsának ülésén a román vezetés kilátásba helyezte a magyar nyelvhasz-

nálat körének kiszélesítését (ezt az 1971–72 tanévtől meg is valósították), a köz-igazgatásban, az oktatásban, a magyar nyelvű könyvkiadás fokozását, a nemzeti-ségi kérdések fokozott előreléptetését stb. A helyi román vezetők körében azonban ellenállás mutatkozik az ígéretek beváltása terén. Ennek hatása alatt az RKP 50. évfordulója alkalmából 1971 májusában tartott főtítkári beszédben a nemzetiségi kérdés már alig került szóba, olyan megállapítás hangzott el, hogy ez a kérdés helyesen megoldódott. Ez nemzetiségi körökben csalódást, román részről bizonyos megnyugvást váltott ki.

Az utóbbi években fokozódott Nicolae Ceaușescu személyének kultusza. A párt- és állami életnek minden fontos eseményét az ő kiemelkedő személyi hozzájárulásával hozzák összefüggésbe (jelenleg öt funkciót tölt be egy személyben). Az RKP 50. évfordulója alkalmából a Román Szocialista Köztársaság Hőse kitüntetést létesítettek, melynek egyedüli tulajdonosa Ceaușescu. A kongresszus a párt legfelsőbb szerveiben jelentős személyi változásokat fogatosított. Az Állandó Elnökségből eltávolították a régi vezetők jelentős részét (Bârlădeanu, Apostol, Stoica, Drăghici stb.)

A párt ideológiai, politikai és kulturális munkájának középpontjában a hazafias nevelés, a párt politikájának magyarázása, a nemzetközi helyzetnek a román felfogás szerinti értelmezése áll. Előtérbe állítják a román nép több ezer éves történelmét, idealizálják a múltat, elferdítik a nemzeti és az internacionalista kötelezettségek értelmezését. Gyakran eltorzítják az osztályszempontokat, vagy elmosásák a határokat a hazafiság és a nacionalizmus, a nemzeti büszkeség és nemzeti hivatkozás között. E tendenciák világosan kifejeződnek a párt tudományos, irodalmi és kulturális irányító tevékenységében is.

II. Magyar–román kapcsolatok

A román különvonal a magyar–román kapcsolatokban is erősen érezteti hatását. Hazánk és Románia kapcsolatait ezenkívül negatívan befolyásolja a romániai magyar nemzetiséggel kapcsolatos román politika, az asszimiláció erőltetése és az ennek érdekében kidolgozott intézkedések és módszerek. Terheli a magyar–román viszonyt az a román gyakorlat is, amely arra irányul, hogy adminisztratív módszerekkel csökkentse a magyarországi életnek, az itteni intézkedéseknek hatását a romániai magyarságra, továbbá az az erőszakolt törekvés, amely Erdélynek kezdettől fogva román földdé nyilvánítását szorgalmazta. A fent említett kérdésekben elfoglalt román álláspont rokoni és más csatornákon keresztül rendkívül kedvezőtlen visszhangot vált ki hazánkban, különösen az értelmiség körében, s alkalmas arra, hogy nacionalista hangulatot szítson mindkét országban.

1. Politikai kapcsolatok

a. A magyar–román pártkapcsolatok, mennyiségi és formális szempontokat figyelembe véve, kielégítőek. 1967-től kezdve összesen nyolc ízben került sor PB-tag szintű párttalálkozóra, ebből négyet a román párt kezdeményezett. Nem hivatalos felső szintű párttalálkozót két ízben tartottunk: 1966-ban Kádár elvtárs vezetésével MSZMP küldöttség járt Romániában, amit Ceaușescu elvtárs RKP delegáció élén 1967-ben viszonzott. A magyar–román pártkapcsolatok értékét nagymértékben rontja a találkozó formális jellege, a románok részéről tapasztalt őszinteség hiánya és bizalmatlanság. Hasznos volt Komócsin és Aczél elvtárs májusi bukaresti látogatása, amely Kádár és Ceaușescu elvtárs találkozását volt hivatva előkészíteni. A felsőszintű találkozót Ceaușescu pekingi látogatása kapcsán megnyilvánuló szovjetellenes, a szocialista országok közös fővonalától eltérő román állásfoglalások következtében kialakult helyzetben elhalasztottuk. Újabb PB tag szintű konzultációra október 25-én került sor. Jelenleg 1972. februárra van előirányozva a felsőszintű találkozó és a barátsági szerződés aláírása.

b. 1969 decemberében a két ország gazdasági, külkereskedelmi és kooperációs kapcsolatai fejlesztésének szükségességéről folytatott alkalmi eszmecserét Moszk-

vában Kádár János és Foch Jenő, illetve Ceaușescu és Maurer elvtárs. Ugyancsak a kétoldalú kapcsolatok kérdései (a határt átszelő folyók vízhozamának megosztása, ösztönzési együttműködés, műszaki kooperáció, a gazdasági együttműködés elvei, a határ menti árucere-forgalomról szóló egyezmények megkötésének előkészítése szerepeltek Fehér Lajos és Iosif Banc 1968 decemberében, valamint Apró Antal és Iosif Banc 1970 januárjában Nagyváradon, továbbá Vályi Péter és Iosif Banc 1971 júniusában Bukarestben lezajlott megbeszélésein.

c. Az állami szervek közötti hivatalos érintkezések csak az utóbbi időben jártak jelentősebb eredménnyel. Magyar részről 1970-ben két, 1971-ben három, román részről 1970-ben öt, 1971-ben három miniszter tett hivatalos látogatást.

d. Társadalmi szervezeteink között a találkozók számát és szintjét illetően megfelelően alakultak a kapcsolatok.

2. Gazdasági kapcsolatok

A külkereskedelem vonalán többévi stagnálás után örvendetes élénkülés tapasztalható. 1969-ben 15%-kal, 1970-ben pedig 37%-kal nőtt az árucere-forgalom. 1971-re szintén 15%-os növekedés várható. 1971–1975-re 90%-os növelést irányoznak elő, az együttműködés főleg a gépiparban fokozódik. A termelési kooperáció terén azonban minimálisak az eredmények, a lehetőségeket nem használjuk ki. A jövőt illetően pozitívan értékelendő, hogy az 1971–1975. évi árucere-egyezmény keretében a kooperációs szállítások a gépforgalom 10%-át teszik ki.

Gazdasági együttműködésünk továbbfejlesztését akadályozzák egyes évek óta megoldatlan problémák. Ilyenek: nem tudunk közúti fuvarozási egyezményt kötni, mert a román fél a kölcsönösség elvére hivatkozva útdómentességet követel a Magyarországon áthaladó közúti tranzitszállításai során, holott ilyen kölcsönösség nem áll fenn, mivel a Románián keresztülhaladó magyar közúti tranzitszállítások minimálisak.

A románok hosszú időn át nem voltak hajlandók velünk vízügyi egyezményt kötni. A tavalyi árvíz után erre végre sor került, s sikerült szabályozni az árvízvédelemmel kapcsolatos együttműködést, de a határt átszelő folyók víz megosztásának kérdése a románok merev elzárkózása miatt ma is megoldatlan.

3. Kulturális kapcsolataink lassú ütemben ugyan, de fokozatosan fejlődtek az utóbbi években. Így a tudományos akadémiák együttműködése keretében létrehoztuk a Történész vegyes bizottságot, aláírtuk az egymás fővárosában kölcsönösen felállítandó kulturális intézetekre vonatkozó egyezményt. Bővültek a kulturális intézetek, oktatási intézmények közötti közvetlen együttműködési lehetőségek, vendégoktatók cseréjére kerül sor a két főváros egyeteméi között.

Kapcsolataink során azonban több probléma is felmerült. Így a felszabadulásunk 25. évfordulója alkalmából Bukarestben rendezett magyar könyvkiállítás anyagából 30, zömmel szépirodalmi művet kivétettek azon a címen, hogy azok nem kívánatos részeket tartalmaznak. Velünk való előzetes egyeztetés nélkül nagy ünnepeket rendeztek Romániában Dózsa György születésének 500. évfordulója alkalmából. A Dózsaról készült koprodukciós film szövegében és szellemében változtatásokat eszközöltek, s ezzel meghamisították a történelmi valóságot.

A két ország között a közös könyvkiadás keretében eszközölt cserénél a reciprocitáshoz ragaszkodnak. Az ottani több mint másfél millió magyar ajkút figyelembe véve ez teljesen indokolatlan. Akadályokat gördítenek a magyar sajtótermékek romániai terjesztése elé. Nem vagy csak rendszertelenül kézbesítik a Magyarországról megrendelt és küldött sajtótermékeket, rendeléseket a minimálisra korlátozzák.

■ JEGYZETEK

1. Alina-Alexandra Georgescu: *Foreign Policy Change. The Case of Romania*. Lambert Academic Publishing, Saarbrücken, 2011. 89.
2. Valószínűsíthető, hogy a két világháború közötti RKP iratanyagáról van szó, amit Moszkvában őriztek.

3. Mioara Anton – Ioan Chiper: *Instaurarea regimului Ceaușescu. Continuitate și ruptură în relațiile româno-sovietice*. Institutul Român de Studii Internaționale „Nicolae Titulescu”, Buc., 2003.
4. Magyar Országos Levéltár (a továbbiakban MOL), XIX-J-1-j, 1967. 76-os doboz. 001648/44-es dokumentum. Nicolae Ceaușescu életrajza.
5. MOL, Szt XIX-J-1-j, Küm. 1965. 95-ös doboz. 004801/19-es dokumentum. 1965. november 19-i jelentés. Fol. 1.
6. MOL, XIX-J-1-j, 1968. 77-es doboz. 003192-es dokumentum.
7. Földes György: *Magyarország, Románia és a nemzeti kérdés 1956–1989*. Napvilág Kiadó, Bp., 2007. A korszak Romániájára vonatkozó másik értékes munkának számít Hunya Gábor – Réti Tamás – Süle Andrea – Tóth László: *Románia 1944–1990. Gazdaság- és politikatörténet*. Atlantisz Kiadó, Bp., 1990; Szász Zoltán: *A románok története*. Bereményi Kiadó, Bp., 1993.
8. MOL, XIX-J-1-j, 1967. 77-es doboz. 001648/74-es dokumentum.
9. MOL, XIX-J-1-k, 1968. 32. dob. 3013-1. dok
10. MOL, Szt XIX-J-1-j, Küm. 1965. 95-ös doboz. 004801/16-os dokumentum. Fol. 4.
11. MOL, XIX-J-1-j, 1967. 80-as doboz. 002910-es dokumentum.
12. MOL, XIX-J-1-j 1968-as év, 78-as doboz . 00793-as dokumentum.
13. Erre vonatkozóan bővebben lásd Catherine Durandin: *Nicolae Ceaușescu – Adevăruri și minciuni despre un rege comunist*. Editura Nemo, 1999; Joseph F. Harrington – Bruce J. Courtney: *Relații româno-americane*. Institutul European, 2002; Henry Kissinger: *White House Years*. Little Brown and Company, Boston, 1979; Walter Isaacson: *Kissinger. Életrajz*. Panem, Bp., 2001.

